

УДК 342.5:002.6

НАСТЮК В.Я., доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України
БЄЛЄВЦЕВА В.В., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ЗАГАЛЬНОПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ІНФОРМАЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню загальнотеоретичних питань розкриття сутності та змісту адміністративної відповідальності за інформаційні правопорушення. Наведено особливості та норм щодо відповідальності за інформаційні правопорушення.

Ключові слова: адміністративна відповідальність; інформаційні правопорушення; інформаційний правопорядок.

Аннотация. Статья посвящена исследованию общетеоретических вопросов относительно раскрытия сущности и содержания административной ответственности за информационные правонарушения. Приведены особенности и нормы ответственности за информационные правонарушения.

Ключевые слова: административная ответственность; информационные правонарушения; информационный правопорядок.

Summary. The article is devoted to research of general theoretic questions in relation to opening of essence and maintenance of administrative responsibility for informative offences. In-process the resulted features and legal norms in relation to responsibility for informative offences.

Keywords: administrative responsibility; informative offences; informative law order.

Постановка проблеми. Інформація в історії розвитку цивілізації завжди відіграє визначальну роль та є основою для ухвалення рішень на всіх рівнях і етапах становлення суспільства і держави. В історії можна виділити декілька інформаційних революцій, пов'язаних з кардинальними змінами у сфері виробництва, обробки та обігу інформації, що призвели до радикальних перетворень. В результаті таких перетворень суспільство набувало в певному значенні нової якості.

Інформаційні відносини виникають, змінюються і припиняються в інформаційній сфері та регулюються законодавчими нормами. Будучи відзеркаленням правових норм, вони визначають основні їх ознаки. Для них характерна первинність правових норм, оскільки інформаційні відносини – це результат регулюючої дії відповідної інформаційно-правової норми на суспільні відносини. Саме тому такі суспільні відносини набувають юридичної форми, тобто стають правовими. При цьому інформаційно-правова норма регламентує поведінку сторін суспільних відносин. Вона ж забезпечує кореспонденцію взаємних обов'язків і прав суб'єктів – учасників цих відносин, а також їх юридичну відповідальність за поведінку, що не вкладається у рамки встановлені правовими нормами.

Життєво важливі інтереси особи, суспільства і держави можна визначити як сукупність потреб, задоволення яких забезпечує існування та можливості прогресивного розвитку особи, суспільства, держави, а загрозу безпеці – як сукупність умов і чинників, що створюють небезпеку життєво важливим інтересам особи, суспільства, держави.

І, нарешті, забезпечення безпеки – проведення цілісної державної політики в цій сфері і система заходів економічного, політичного, організаційного й ін. змісту, адекватних викликам та загрозам життєво важливим інтересам особи, суспільства і держави, що спрямовані на виявлення і попередження викликів та загроз.

Дослідженням різних аспектів вказаної проблематики активно займалися російські правники: І. Бачило, В. Копилов, В. Лопатін, М. Рассолов, С. Чанов та ін. В Україні досліджувані питання порушувались у працях таких учених як: В. Брижко, К. Беляков, О. Дзьобань, Л. Коваленко, Б. Кормич, А. Марущак, В. Пилипчук, В. Цимбалюк, М. Швець, В. Шкарупа, В. Фурашев та ін. Однак, багато аспектів, що характеризують теоретичну сутність адміністративної відповідальності у сфері інформаційного правопорядку, на цей час є невизначеними.

Метою статті є дослідження заходів попередження та припинення правопорушень в інформаційній сфері.

Виклад основних положень. На сьогодні практично сформована основна нормативно-правова база щодо попередження і припинення правопорушень в інформаційній сфері, передбачається як цивільно-правова, дисциплінарна (включаючи матеріальну), адміністративна і кримінальна відповідальність за здійснення правопорушень і злочинів в інформаційній сфері, розроблені і діють численні закони та підзаконні нормативно-правові акти в інформаційній сфері. Але їх практичне застосування досить слабе, відсутні конкретні механізми застосування і дотримання законодавства на практиці, існують труднощі щодо накладення стягнень за його порушення, відсутня систематизація дій правоохоронних органів щодо здійснення своїх обов'язків і прав в інформаційній сфері.

Основні положення законодавства щодо інформаційної сфери містяться в Конституції України. Так, відповідно до ст. 31 кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Також ст. 32 Конституції України наголошує на тому, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Кожний громадянин має право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею. Кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації тощо [3].

У свою чергу, Законами України “Про захист персональних даних” та “Про інформацію” дані про фізичну особу (персональні дані), тобто відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована, віднесені до інформації з обмеженим доступом (конфіденційної). Конфіденційною є інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень. Конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом. Законодавством також визначено поняття відкритої інформації, право вільного доступу, яке не може бути обмежено [5, 6].

Українська держава посилює свою увагу до проблеми зміцнення інформаційного правопорядку. У Законі України “Про основи національної безпеки України” зазначено, що “основними напрямками державної політики з питань національної безпеки України в інформаційній сфері є: забезпечення інформаційного суверенітету України; вдосконалення державного регулювання розвитку інформаційної сфери шляхом створення нормативно-

правових та економічних передумов для розвитку національної інформаційної інфраструктури та ресурсів, впровадження новітніх технологій у цій сфері, наповнення внутрішнього та світового інформаційного простору достовірною інформацією про Україну; активне залучення засобів масової інформації до запобігання і протидії корупції, зловживанням службовим становищем, іншим явищам, які загрожують національній безпеці України; забезпечення неухильного дотримання конституційного права громадян на свободу слова, доступу до інформації, недопущення неправомірного втручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у діяльність засобів масової інформації, дискримінації в інформаційній сфері і переслідування журналістів за політичні позиції; вжиття комплексних заходів щодо захисту національного інформаційного простору та протидії монополізації інформаційної сфери України” [7].

При цьому особливо слід зазначити, що відповідно до законодавства національні інтереси України в інформаційній сфері полягають в дотриманні конституційних прав і свобод особи та громадянина щодо отримання інформації і користування нею, в розвитку сучасних телекомунікаційних технологій, в захисті державних інформаційних ресурсів від несанкціонованого доступу тощо.

У Кодексі України про адміністративні правопорушення є окремі статті у ряді глав, що стосується адміністративних правопорушень в інформаційній сфері. Підставою для виникнення адміністративної відповідальності є здійснене суб'єктом (учасником) інформаційних правовідносин правопорушення в інформаційній сфері.

При цьому слід визначити поняття “інформаційне правопорушення” як протиправну, винну (умисну або необережну) дію чи бездіяльність конкретного суб'єкта, що робить замах на встановлений інформаційний правопорядок і заподіює шкоду інформаційній сфері або створює реальну загрозу такого спричинення і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність.

Для реалізації адміністративної відповідальності важливо встановити причинно-наслідкові зв'язки між негативними наслідками, що настали в результаті правового розпорядження, і діями (бездіяльністю) передбачуваного правопорушника. Основною метою застосування адміністративної відповідальності до правопорушників є підтримання належного інформаційного правопорядку, заснованого на дотриманні більшістю суб'єктів інформаційних правовідносин встановлених матеріальних норм інформаційного законодавства, а не тільки покарання винного суб'єкта [1, 4].

На жаль, не усі суб'єкти правовідносин підтримають інформаційний правопорядок. Багато хто порушує цей правопорядок і піддається дії норм, що встановлюють адміністративну відповідальність. Проте, на значну кількість суб'єктів сам факт наявності таких норм, що встановлюють адміністративну відповідальність, діє як стримуючий чинник, що застерігає їх від неправомірних дій в інформаційній сфері. Звідси витікає, що встановлення адміністративної відповідальності носить етично-виховне значення.

Таким чином, адміністративна відповідальність за інформаційні правопорушення – це застосування до винної особи, яка вчинила правопорушення, заходів впливу, передбачених санкцією порушеної норми інформаційного законодавства в певному регламентованому порядку.

Юридичною підставою залучення до відповідальності є наявність в діянні (дії, бездіяльності) правопорушника складу інформаційного правопорушення, передбаченого нормами. Склад правопорушення, у тому числі й інформаційного, включає чотири обов'язкові елементи (ознаки): об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт і суб'єктивну сторону.

Об'єктом правопорушення є сукупність суспільних відносин в інформаційній сфері. У якості об'єктів можуть виступати відносини у сфері забезпечення інформаційної безпеки,

масової інформації, авторського права, бібліотечної справи, законодавчо встановлених правил створення, збереження і використання Архівного фонду України і архівів, відносини у сфері встановленого правового режиму розповсюдження відомостей, що становлять державну, комерційну, службову таємницю, а також конфіденційної інформації тощо.

Інформація (відомості про осіб, предмети, факти, події, явища і процеси незалежно від форми їх втілення), документована інформація, комп'ютерна інформація, матеріальні носії інформації можуть бути предметом інформаційного правопорушення.

Складність регулювання інформаційних правовідносин полягає також в тому, що інформаційні правопорушення передбачають застосування усіх видів відповідальності: адміністративної, цивільно-правової, кримінальної, дисциплінарної.

Суб'єктами інформаційних правопорушень можуть бути фізичні і юридичні особи.

Українська правова система передбачає чотири види відповідальності фізичних осіб за правопорушення – дисциплінарну (включаючи матеріальну), адміністративну, цивільно-правову (майнову) і кримінальну. Юридичні особи (підприємства, установи і організації) притягуються лише до адміністративної і цивільно-правової відповідальності.

Віднесення правопорушення до того або іншого виду залежить в основному від ступеня заподіяної особі, суспільству або державі шкоди, особи правопорушника, інших обставин справи, що впливають на рівень відповідальності. У Кодексі України про адміністративні правопорушення передбачаються пом'якшувальні і обтяжливі обставини, що враховуються при покаранні.

Особа, яка вчинила інформаційне правопорушення, підлягає відповідальності на підставі закону, що діяв під час і на місці вчинення інформаційного правопорушення. Адміністративна відповідальність носить публічний характер, оскільки адміністративне покарання є встановленою державою мірою відповідальності за довершене правопорушення і застосовується з метою попередження вчинення нових правопорушень як самим правопорушником, так й іншими особами.

В інформаційній сфері чинним законодавством передбачений значний перелік заходів адміністративного характеру, що вживаються до правопорушників. Покажемо ці заходи докладніше, звернувшись до тих з них, які встановлені Кодексом України про адміністративні правопорушення у сфері інформаційного правопорядку.

Так, за правопорушення в інформаційній сфері адміністративна відповідальність настає за наступними статтями [2]:

– порушення умов і правил, що регламентують діяльність у сфері телекомунікацій, поштового зв'язку та користування радіочастотним ресурсом України, передбачену ліцензіями, дозволами (ст. 145 КУпАП);

– порушення правил реалізації, експлуатації радіоелектронних засобів та випромінювальних пристроїв, а також користування радіочастотним ресурсом України (ст. 146 КУпАП);

– порушення правил охорони ліній і споруд зв'язку (ст. 147 КУпАП);

– порушення Правил надання та отримання телекомунікаційних послуг (ст. 148¹ КУпАП);

– порушення порядку та умов надання послуг зв'язку в мережах загального користування (ст. 148² КУпАП);

– використання засобів зв'язку з метою, що суперечить інтересам держави, з метою порушення громадського порядку та посягання на честь і гідність громадян (ст. 148³ КУпАП);

– використання технічних засобів та обладнання, що застосовуються в мережах зв'язку загального користування, без документа про підтвердження відповідності (ст. 148⁴ КУпАП);

– порушення правил про взаємоз'єднання телекомунікаційних мереж загального

користування (ст. 148⁹ КУпАП);

- порушення порядку розкриття інформації на фондовому ринку (ст. 163¹¹ КУпАП);
- порушення порядку здійснення операцій з електронними грошима (ст. 163¹⁴ КУпАП);
- порушення порядку проведення готівкових розрахунків та розрахунків з використанням електронних платіжних засобів за товари (послуги) (ст. 163¹⁵ КУпАП);
- демонстрування і розповсюдження фільмів без державного посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів (ст. 164⁶ КУпАП);
- порушення умов розповсюдження і демонстрування фільмів, передбачених державним посвідченням на право розповсюдження і демонстрування фільмів (ст. 164⁷ КУпАП);
- недотримання квоти демонстрування національних фільмів при використанні національного екранного часу (ст. 164⁸ КУпАП);
- незаконне розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних (ст. 164⁹ КУпАП);
- порушення порядку подання інформації та виконання рішень Антимонопольного комітету України та його територіальних відділень (ст. 166⁴ КУпАП);
- передача замовнику або у виробництво документації, яка не відповідає вимогам стандартів (ст. 169 КУпАП);
- незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових повноважень (ст. 172⁸ КУпАП);
- поширювання неправдивих чуток (ст. 173¹ КУпАП);
- порушення порядку або строків подання інформації про дітей-сиріт і дітей, які залишилися без опіки (піклування) батьків (ст. 184² КУпАП);
- розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист (ст. 185¹¹ КУпАП);
- створення перешкод у виконанні робіт, пов'язаних з обслуговуванням об'єктів електроенергетики (ст. 185¹² КУпАП);
- порушення порядку подання або використання даних державних статистичних спостережень (ст. 186³ КУпАП);
- порушення законодавства про друковані засоби масової інформації (ст. 186⁶ КУпАП);
- недоставляння або порушення строку доставляння обов'язкового безоплатного примірника документів (ст. 186⁷ КУпАП);
- невиконання законних вимог національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації (ст. 188⁷ КУпАП);
- невиконання законних вимог посадових осіб органів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України (ст. 188³¹ КУпАП);
- невиконання законних вимог Вищої ради юстиції щодо надання інформації (ст. 188³² КУпАП);
- невиконання законних вимог Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України щодо надання інформації (ст. 188³⁵ КУпАП);
- порушення законодавства у сфері захисту персональних даних (ст. 188³⁹ КУпАП);
- невиконання законних вимог посадових осіб спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань захисту персональних даних (ст. 188⁴⁰ КУпАП);
- незаконне зберігання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації (ст. 195⁵ КУпАП);
- умисне зіпсуття обліково-військових документів чи втрата їх з необережності

(ст. 211 КУпАП);

- неподання відомостей про військовозобов’язаних і призовників (ст. 211⁶ КУпАП);
- повідомлення неправдивих відомостей державним органам реєстрації актів цивільного стану та несвоєчасна реєстрація народження дитини (ст. 212¹ КУпАП);
- порушення законодавства про державну таємницю (ст. 212² КУпАП);
- порушення права на інформацію (ст. 212³ КУпАП);
- порушення порядку обліку, зберігання і використання документів та інших носіїв інформації, які містять конфіденційну інформацію, що є власністю держави (ст. 212⁵ КУпАП);
- здійснення незаконного доступу до інформації в інформаційних (автоматизованих) системах, незаконне виготовлення чи розповсюдження копій баз даних інформаційних (автоматизованих) систем (ст. 212⁶ КУпАП);
- порушення порядку ведення Державного реєстру виборців, порядку подання відомостей про виборців до органів Державного реєстру виборців, виборчих комісій, порядку складання та подання списків виборців, списків громадян України, які мають право брати участь у референдумі, та використання таких списків (ст. 212⁷ КУпАП);
- порушення права громадянина на ознайомлення з відомостями Державного реєстру виборців, зі списком виборців, списком громадян, які мають право брати участь у референдумі (ст. 212⁸ КУпАП);
- порушення порядку ведення передвиборної агітації, агітації під час підготовки і проведення референдуму з використанням засобів масової інформації (ст. 212⁹ КУпАП);
- ненадання можливості оприлюднити відповідь щодо інформації, поширеної стосовно суб’єкта виборчого процесу (ст. 212¹¹ КУпАП);
- виготовлення або розповсюдження друкованих матеріалів передвиборної агітації, які не містять відомостей про установу, що здійснила друк, їх тираж, інформацію про осіб, відповідальних за випуск (ст. 212¹³ КУпАП);
- порушення порядку розміщення агітаційних матеріалів чи політичної реклами або розміщення їх у заборонених законом місцях (ст. 212¹⁴ КУпАП);
- порушення порядку опублікування документів, пов’язаних з підготовкою і проведенням виборів, референдуму (ст. 212²⁰ КУпАП).

За здійснення інформаційних правопорушень встановлені і застосовуються, як правило, такі види адміністративних стягнень: 1) попередження; 2) штраф; 3) оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об’єктом адміністративного правопорушення; 4) конфіскація: предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об’єктом адміністративного правопорушення; грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення [2].

Адміністративна відповідальність будується на провині, що існує у формі наміру і формі необережності. Адміністративне правопорушення визнається вчиненим умисно, коли особа, яка його вчинила, усвідомлювала протиправний характер своєї дії чи бездіяльності, передбачала її шкідливі наслідки і бажала їх або свідомо допускала настання цих наслідків. Адміністративне правопорушення визнається вчиненим з необережності, коли особа, яка його вчинила, передбачала можливість настання шкідливих наслідків своєї дії чи бездіяльності, але легковажно розраховувала на їх відвернення або не передбачала можливості настання таких наслідків, хоч повинна була і могла їх передбачити [2].

Висновки.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що головними завданнями адміністративної відповідальності за інформаційні правопорушення є:

– забезпечення належного функціонування механізму правового регулювання інформаційних відносин шляхом гарантування реалізації суб'єктами даних правовідносин суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, охорона існуючого державного ладу та суспільного порядку, утвердження законності і захист інформаційного правопорядку;

– захист інформаційних прав і свобод громадян від незаконних порушень;

– покарання винного у вчиненні правопорушення;

– попередження вчинення інформаційних правопорушень у майбутньому.

Інформаційний правопорядок складає правовий фундамент інформаційного суспільства, а отже, без його належного правового регулювання неможливий і нормальний розвиток інформаційного суспільства XXI століття.

В основі діяльності членів інформаційного суспільства лежать інформація, інформаційні ресурси, інформаційні продукти тощо, тобто існування інформаційного суспільства засноване на обігу інформації та її технічному забезпеченні. У зв'язку з цим основним призначенням права у сфері інформаційного правопорядку є регулювання відносин, що виникають при обігу інформації. Правові проблеми обігу інформації досліджуються на основі моделі інформаційної сфери – сфери виробництва, перетворення, споживання та захисту інформації.

За правопорушення в інформаційній сфері може наступати адміністративна відповідальність, рівно як і в інших сферах суспільного життя. З розвитком суспільства, інформаційних технологій, та і взагалі з часом дана галузь права повинна одержати більш широке та удосконалене віддзеркалення в українському законодавстві.

Використана література

1. Бачило И.Л. Информационное право : учебник для вузов / И.Л. Бачило, В.Н. Лопатин, М.А. Федотов. – СПб. : Юридический центр Пресс. – 2005. – 725 с.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.84 р. № 8073-Х : із змінами. – Режим доступу : [//www.zakon1.rada.gov.ua](http://www.zakon1.rada.gov.ua)
3. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
4. Копылов В.А. Информационное право : учебник / В.А. Копылов. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Юристъ, 2002. – 512 с.
5. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.11 р. № 2939-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 10. – С. 29. – Ст. 446.
6. Про інформацію : Закон України від 02.10.92 р. № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992 р. – № 48. – Ст. 650.
7. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.03 р. № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.

~~~~~ * * * ~~~~~